

‘પુરુષાર્થસિદ્ધિ-ઉપાય’ ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ કૃત ૧૬મી ગાથા. ટીકા ૨૨મે પાને છે. ‘एतत्पदं अनुसरतां मुनीनां वृत्तिः अलौकिकी भवति’ શું કહે છે? ‘एतत्’ એટલે ‘આ રત્નત્રયરૂપ પદવીને પ્રાપ્ત થયેલા...’ માથે કહ્યું હતું, ૧૫મી ગાથામાં કહ્યું હતું કે, સમ્યગ્દર્શન એટલે શું? કે, આત્મામાં કર્મના નિમિત્તથી થયેલા પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો, વિકાર અને કર્મના નિમિત્તથી મળેલી બાહ્યની સામગ્રી, બન્નેથી રહિત આત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે. એ પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ રાગ અને બાહ્ય સંયોગ એ કર્મજન્ય ઉપાધિ (છે), એનાથી ભગવાન આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય ભિન્ન છે એવો આત્માનો અનુભવ કરવો એનું નામ પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન કહેવાય છે. કહો! સમજાય છે કાંઈ?

ભગવાન આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય વીતરાગ સમરસી સ્વરૂપ છે આત્મા. એને એના વિષમ શુભ ને અશુભ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ કે કામ, ક્રોધ શુભાશુભભાવ એ વિષમભાવ છે, એનાથી સમભાવને ભિન્ન પાડી, વિષમભાવથી ભિન્ન સ્વરૂપ છે એમ અંતરમાં સન્મુખ દષ્ટિ કરી અને આત્માના અનુભવમાં પ્રતીત કરવી તેને સમ્યગ્દર્શન કહે છે. આ રત્નત્રય પદવી કીધીને એ પહેલી સમ્યગ્દર્શનની પદવી છે. ‘एतत्’ શબ્દ પડ્યો છે ને? ‘एतत्पदं’ આ રત્નત્રયની પદવી. એના ઉપાયમાં લાગેલા જીવો કેવા હોય છે એનું આ ૧૬મી ગાથામાં વર્ણન છે.

પહેલી પદવી એ કે વસ્તુ સ્વરૂપ તદ્દન નિર્વિકલ્પ એટલે રાગના વિકલ્પ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા આદિ રાગ એનાથી ભિન્ન ચીજ છે. એવી અંતરમાં અંતર્મુખમાં દષ્ટિ સ્વભાવ સન્મુખની થવી અને પુણ્ય-પાપના રાગથી વિમુખ થઈને સ્વભાવની એકાગ્રતાની અનુભવમાં પ્રતીત કરવી એનું નામ પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન-મોક્ષના ઉપાયની પહેલી પદવી

સમ્યગ્દર્શન છે. ‘શાંતિભાઈ’!

બીજી પદવી એ શુભ અને અશુભ રાગના વિકલ્પ રહિત, ચૈતન્યના જ્ઞાન સ્વરૂપ પોતે ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે એનું અંતર્મુખમાં શ્રેય કરીને તેનું જ્ઞાન કરવું એનું નામ સમ્યગ્દર્શન પછીની સમ્યગ્જ્ઞાનની બીજી પદવી છે. સમજાય છે કાંઈ?

ત્રીજી (પદવી) એ શુભ ને અશુભ જે રાગ છે એનાથી ખસીને, ઉદાસીન થઈને શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપમાં ઠરવું, વીતરાગ પર્યાયપણે પરિણમવું એનું નામ ત્રીજી ચારિત્રની પદવી કહેવાય છે. કહો! સમજાય છે કાંઈ? ‘માંગીરામજી’! આ તમે પૂછ્યું હતું કે મુનિપણની વિધિ. એ ગાથા આવી. એ ત્રણ પ્રકારની જે એકત્વ પદવી એમ છે ને? જુઓ! આ રત્નત્રયસ્વરૂપ પદવી. આખી ત્રણે એકસાથે લીધી છે ને અહીં તો?

ભગવાન આત્મા અનંત ચૈતન્ય ગુણધામ. ‘શુદ્ધ બુદ્ધ ચૈતન્યઘન સ્વયં જ્યોતિ સુખધામ’ એવી અંતરમાં (પ્રતીતિ થવી). વિકલ્પ જે રાગાદિ છે ને? દયા, દાન, આ બપોરે તો કહેવાય છે કે હું શુદ્ધ છું એવો જે વિકલ્પ રાગ, એમાં એ આવી જાય છે, આસ્રવથી ભિન્ન કહેતા, કર્મજનિત પર્યાયથી ભિન્ન કહેતા હું શુદ્ધ છું એવો જે વિકલ્પ એનાથી પણ રહિત એમાં થઈ જાય છે. સમજાય છે કાંઈ? એવું ચૈતન્ય સ્વરૂપનું, નિજ સ્વરૂપનું સન્મુખ થઈને, વિકારથી વિમુખ થઈને અંતરમાં ભાન કરીને પ્રતીત કરવી એ પ્રથમ અનંતકાળે નહિ થયેલી સમ્યગ્દર્શનની પહેલી એ મોક્ષમાર્ગમાં ઉપાયની પદવી છે. ‘શોભાલાલજી’! અને તે સમ્યગ્જ્ઞાન સહિત હોય છે. એ જ્ઞાન કોનું? કે, જે સ્વરૂપ શુદ્ધ છે એનું. રાગાદિનું નહિ. રાગથી લક્ષ છોડ્યું છે ને સ્વરૂપમાં અંતર એકાગ્ર થયો છે ત્યારે જ્ઞાનસ્વરૂપ ચિદાનંદ છે એમ જે સ્વસંવેદન જ્ઞાન આવ્યું તેને અહીંયાં મોક્ષના પદવીનો બીજો અવયવ, બીજો ભાગ-જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. એની સાથે ત્રીજી (પદવી), પુણ્ય-પાપના કર્મજનિત ઉપાધિભાવ શુભ-અશુભ છે તેનાથી ઉદાસ થઈને સ્વરૂપમાં ચરવું, રમવું, લીન થવું એને અહીંયાં ચારિત્ર (કહે છે). એતત્ પદવીમાં ત્રીજો બોલ, ચારિત્ર પદવીનો જે મોક્ષનો ઉપાય ત્રણ થઈને એક છે (કહેવામાં આવે છે). ત્રણ થઈને એક ઉપાય છે. સમજાણું કાંઈ?

એતત્ પદવી-‘આ રત્નત્રયરૂપ પદવીને પ્રાપ્ત થયેલા...’ આવી દશાને જે પ્રાપ્ત થયા હોય છે ‘જે મહામુનિઓ...’ તેને મહામુનિ કહે છે. ત્રણ ઉપાયને એકસાથે કહેવું છે એટલે પહેલા મહામુનિ લીધા છે. પછી એ ત્રણે પાળી ન શકે એને ગૃહસ્થાશ્રમમાં સ્વરૂપની અંતર અનુભવની દૃષ્ટિ અને સ્વરૂપનું જ્ઞાનપૂર્વક દેશ પાપનો ત્યાગ કરે તો દેશવિરતી નામનું તેને શ્રાવકપણું હોય છે. પણ એ પહેલા આ બતાવે છે. સમજાય છે કાંઈ?

એવા (ત્રણ પદવીને) પ્રાપ્ત થયેલા મહામુનિઓ છે. ત્રણે થઈને એક ઉપાય. ‘તેમની રીત લોકરીતિને મળતી આવતી નથી.’ તેની રીત લોકની સાથે, લોકરીતિ સાથે મેળ ખાય એવી નથી, એક વાત. ‘તે જ કહીએ છીએ.’ ‘અલૌકિકી ભવતિ’ છે ને? વૃત્તિ, એની

વ્યાખ્યા કરે છે. ‘લોકો પાપક્રિયામાં આસક્ત થઈ પ્રવર્તે છે,...’ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ આત્માની શુદ્ધ દષ્ટિ હોવા છતાં હજી એને પાપ પરિણામની આસક્તિ એકદેશે રહેલી છે. ત્યારે મુનિને એ પાપક્રિયાની આસક્તિ છૂટી ગઈ છે. જુઓ! એની સામે કહે છે, ‘લોકો પાપક્રિયામાં આસક્ત થઈ પ્રવર્તે છે, મુનિ પાપક્રિયાનું ચિંતન પણ કરતા નથી.’ તેને પાપનો વિકલ્પ પણ નથી એમ કહે છે. એવી આ મુનિની દશા હોય છે કે જે જંગલમાં જ વસતા હોય એ પણ આવશે. સમજાણું કાંઈ?

‘લોકો અનેક પ્રકારે શરીરની સંભાળ રાખે,...’ એક વાત અને ‘પોષે છે,...’ ધ્યાન રાખે છે આસક્તની વૃત્તિ છે એટલે અને એને માટે જરીક પોષવાની વૃત્તિ પણ એને હોય છે. ‘મુનિ અનેક પ્રકારે શરીરને પરીષદ ઉપજાવે છે...’ પેલો શરીરની સંભાળ રાખે છે ત્યારે આ પરીષદ અનેક પ્રકારના થાય એવો અંદર પુરુષાર્થ કરે છે. ન સમજાણું? સ્વરૂપ તરફની એટલી ઉગ્રતા જેને છે કે બહારની પ્રતિકૂળતાના ગંજ આવે તોપણ તેના સન્મુખ જેની દષ્ટિ થતી નથી. તેથી તે કહે છે કે, પરીષદને ઉપજાવે છે, એમ કહે છે એનો અર્થ. પ્રતિકૂળતા એટલી આવી પડે ક્ષુધાની, તૃષ્ણાની, વાઘ, વરુ વગેરે કે જે જંગલમાં વસે છે એને બહારના પરીષદ પડે એવી સ્થિતિમાં એ ઊભા હોય છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? બહારની પ્રતિકૂળતા હોય એવી સ્થિતિમાં જઈને ઊભા રહે છે એમ કહે છે. ઉપજાવે છે એનો અર્થ ઈ. અને બીજી વાત ‘સહે છે...’ કીધું હતું ને સંભાળ રાખે છે અને પોષે છે. ત્યારે અહીં કહે છે કે પરિષદ ઉપજાવે છે અને સહે છે એમ બે સામે સામે લીધું, આમ ગુલાંટ ખાઈને વાત કરી. પાઠમાં છે ને? પાઠમાં શબ્દ (છે), ‘અલૌકિકી ભવતિ’ એની સામે લૌકિક વૃત્તિની સામે અલૌકિક વૃત્તિને મેળવે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! આવું મુનિપણું જ મોક્ષને માટે પહેલો ઉપાય છે એ પહેલો લેવો. એ ન લઈ શકે તો એણે પછી શ્રાવકની વૃત્તિઓ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન સહિત અંગીકાર કરવો એમ કહેશે. સમજાણું કાંઈ?

‘પરીષદ સહે છે...’ ગૃહસ્થાશ્રમમાં પરીષદ ન ઊપજે ને શરીરની સંભાળ રાખે અને વૃત્તિ પોષવાની હોય જરી શરીરને ઠીક રહે એવું, ત્યારે મુનિઓને પરીષદ જ્યાં ઊપજે તેવી સ્થિતિમાં ઊભા હોય છે, જાય છે. ઉપવાસ કરે. જુઓને! પરીષદ ઉપજાવે છે ને એનો અર્થ. જંગલમાં જાય, ડુંગર ઉપર ઊભા રહે, મહા ધોમ તડકે આમ ઊભા રહે. ઠંડી હોય તો તળાવને કાંઠે જાય, તળાવને કાંઠે જાય. ઠંડીમાં તળાવને કાંઠે બેસે નગ્ન થઈને, મુનિ તો નગ્ન જ હોય છે. મુનિની બીજી દશા હોતી નથી. સમજાણું કાંઈ?

‘પરીષદ ઉપજાવે છે અને તે (ઉપજાવતા) સહે છે.’ એમ કહે છે પાછું. એ વખતે ત્યાં સહનશીલતાથી આનંદમાં ઝુલતા તેને પરીષદને જીતે છે. મુનિ અતીન્દ્રિય આનંદની લહેર કરે છે. એવી ઠંડી પડતા કે ગરમીના ૧૧૮ ડિગ્રીનો તડકો ને ડુંગરે જતાં રાજકુમાર આદિ મુનિ હોય છે કે સાધારણ હોય, અંતરના અતીન્દ્રિય આનંદના ઘુંટડા પીતો હોય છે.

અંતરના નિર્વિકલ્પ સમાધિના શાંતિના વીતરાગી સમરસના પ્યાલા પીતો હોય છે. સમજાય છે કાંઈ? એને મુનિપણની ચારિત્ર દશા કહેવામાં આવે છે. ‘માંગીરામજી’! ઇ ઉપજાવે છે અને પાછા સહે છે. ઉપવાસ આદિ અક્રમ કરે, જંગલમાં જાય, ઠંડીમાં રહે. આનંદ ને શાંતિથી (વેદે છે). અતીન્દ્રિય આનંદમાં... તળાવમાં જેમ ઠંડા તળાવમાં પડે માણસને ઠંડી લાગે, એમ ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદની જે શ્રદ્ધા થઈ છે, અતીન્દ્રિય આનંદનું જ્ઞાન થયું છે, એ અતીન્દ્રિય આનંદમાં જીવને ઝબોળે છે, એ અતીન્દ્રિય આનંદમાં ડૂબકી મારે છે. સમજાણું કાંઈ?

‘વળી લોકોને ઇન્દ્રિય વિષયો બહુ મીઠા લાગે છે,...’ સામે સામે વાત કરી. અલૌકિક વૃત્તિ. લૌકિક વૃત્તિની સામે અલૌકિક વૃત્તિ. પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયો તરફના વલણનો રાગ આસક્તિનો તેને હોય છે. ‘મુનિ વિષયોને હળાહળ ઝેર સમાન જાણે છે.’ ભોગને રોગ સમાન જાણીને ભોગનો ભાવ તેને ઉત્પન્ન થતો નથી. સમજાણું કાંઈ? એક વાત એ કરી, બીજી વિશેષ કરે છે. એની ને એની અલૌકિક વૃત્તિની જ વ્યાખ્યા છે. સામાસામાની.

‘લોકોને પોતાની પાસે માણસોનો સંગ-સમુદાય ગમે છે.’ જ્યાં જ્યાં માણસ હોય, પુરુષ હોય, સ્ત્રી હોય, શિષ્ય, સભા હોય તો એને ગોઠે. ‘મુનિ બીજાનો પણ સંયોગ થતાં ખેદ માને છે.’ આ પડિમા પૂછશે ને વળી જવાબ દેવો છે ને... આ શેઠિયો આવ્યો ને આ રાજા આવ્યો ને આ કાંઈક પૂછશે ને વળી જવાબ (આપવો), આ ક્યાં પંચાત (કરવી)? કહો! સમજાણું કાંઈ?

કહે છે, લોકોને માણસોના સમુદાયના સંગમાં તેને ઠીક લાગે છે. ત્યારે મુનિ બીજાનો પણ સંયોગ થતાં, સંયોગ થતાં એટલે આવી પડતા, એમ. કરવા માગતો તો નથી પણ આવી પડતા એને ખેદ વર્તે છે. સમજાણું કાંઈ? જુઓ! આ ચારિત્રની અંતર દશા. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, આનંદના ભાન સહિત, આનંદની લહેરમાં આત્મા ઉડતો અંદરથી એને આ બહારમાં ગોઠતું નથી. આ માણસ આમ પૂછશે, આ આવ્યો, આ રાજા આવ્યો, એની મોટપપણે એને નહિ બોલાવે, એને નહિ કહે તો ઠીક નહિ લાગે. ધર્માત્મા મુનિની દશા લૌકિક કરતા અલૌકિક પરિણતિ એની હોય છે. સમજાણું કાંઈ?

‘લોકોને વસ્તી ગમે છે,...’ વસ્તીમાં રહેવું ગમે છે, વસ્તીમાં રહેવું ગમે છે. એમ અહીં લેવું છે. માણસ જ્યાં વસતા હોય, રહેતા હોય ત્યાં ગમે. ‘મુનિને નિર્જન સ્થાન સારું લાગે છે.’ નિર્જન— જન વિનાનું. મુનિની એવી દશા (હોય છે), એવી દશા મુનિની હોય છે. સમજાય છે કાંઈ? જૈનના મુનિ એ સિવાય બીજે તો મુનિ હોઈ શકે નહિ. ત્રણ ઉપાયનું સાથે વર્ણન કરવું છે ને! દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર. મુનિને નિર્જન સ્થાન ગમે, એકાંત (હોય), કોઈ ભૂલથી પણ ન હોય, માણસ નહિ, એકાંતમાં પોતાનું કામ સાધવા સારું લાગે. સમજાણું કાંઈ? પેલાને સભા ભેગી થાય, માણસ ભેગા થાય ઝાઝા હોય તો ઠીક, ઠીક, એને હોંશ આવે. મુનિને એની હોંશ આવતી નથી. એને ખેદ થાય, આ શું? આત્માના ભાન સહિતની સ્થિરતાની

રમણતામાં રમતા સંતોને બીજાનો સંગ પણ સારો લાગતો નથી. વસ્તીમાં રહેવું એને ગોઠતું નથી. આહાહા...! ‘મુંબઈ’માં સાધુ રહે નહિ. અત્યારે તો છે જ ક્યાં? વાત તો બધી આકરી પડશે, ભાઈ! સમજાણું કાંઈ?

મુનિપણું એટલે શું! દુનિયાએ મુનિપણું સાંભળ્યું નથી. વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ જેને મુનિપણું કહે છે એ દશા કેવી હોય એ લોકોએ સાંભળી નથી. આહા...! એય...! ‘માંગીરામજી’! ‘શ્રીમદ્’માં નથી આવતું?

એકાકી વિચરતો વળી સ્મશાનમાં,
વળી પર્વતમાં વાઘ સિંહ સંયોગ જો;
અડોલ આસન ને મનમાં નહીં ક્ષોભતા,
પરમ મિત્રનો જાણે પામ્યા યોગ જો.

એવી ભાવના સંતોને અંતરમાં રમણતા જાગી ગઈ છે ને. સમ્યગ્દર્શન ને સમ્યગ્જ્ઞાન ઉપરાંત ચારિત્રના સ્વરૂપની રમણતાની બળવાન દશા જાગ્રત થઈ ગઈ છે. જેને સિંહનો યોગ હોય તોપણ જેને મનમાં કંપન નથી, આસન ચળતું નથી, મન ચળતું નથી. નિર્જન વનમાં, સંતો તો વનમાં જ પહેલા રહેતા. ... નગ્ન મુનિ હોય છે, એ વીતરાગના મુનિઓ નગ્ન હોય છે. સમજાય છે? આ વસ્ત્ર-પાત્ર ને જે આ (રાખે છે) એ તો પાછળથી કલ્પના બનાવીને ઠરાવ્યું છે. એ વીતરાગના માર્ગની રીત છે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે, નિર્જન સ્થાન સારું લાગે, જંગલમાં એકલા (રહે). બહુ પેદાશ થતી હોય ને વેપારીને અને ઘરના માણસોને પણ ખબર ન દેવી હોય તો રાત્રે ભાઈઓ ભેગા થઈને પૈસા ગણે. સમજાણું કાંઈ? પેદાશ બહુ થતી હોય ને પેદાશનો આંકડો છોકરાઓને કે બૈરાને પણ ખ્યાલમાં દેવો ન હોય તો એ ભાઈઓ હોય ને બે, ત્રણ જણા એ ભેગા થઈને રાત્રે ઉઠીને બાર વાગે ને ત્રણ વાગે આંકડા ગણે. આવું થયેલું છે, હોં! કારણ કે બાઈયુંને ખબર કરે તો કહેશે આપણે આમ ત્રણ લાખની પેદાશ બાર મહિને (છે), પાંચ લાખની પેદાશ (છે), બાઈયું સાંખી ન શકે. ઘરની વહુને ન જણાવા દે. એ.. ‘ન્યાલભાઈ’! આ તો એક માણસ કહેતા, હોં! મહારાજ! અમારા હતા એ રાત્રે ત્રણ ભેગા થઈને પૈસા ગણે, અમને ખબર પણ ન પડવા દે. બૈરાને ખબર નહિ, છોકરાને ખબર ન પડવા દે.

મુમુક્ષુ :- એને ખબર કેમ પડી?

ઉત્તર :- એ આ ... કરતા હતા એમ ખબર પડી. રાત્રે ઉઠતા હતા ને એકલા બેઠા હતા ને કોઈ નહોતું એમ ખબર પડી. ‘શાંતિભાઈ’!

આ (મુનિ) આત્માની લહેર કરવા હવે આત્માની અંદર કમાણી કરવા એકાંતમાં બેઠા એને બહારની જરૂર પડતી નથી. નિર્જન વનમાં એકલો પોતે અંદર આત્મામાં લહેર કરે છે, એમ કહે છે. આહા...! સમજાણું કાંઈ? આહા...! આ તમારા શિષ્ય એમ કહેતા એને

શરમ લાગે. અરે...! અમારે શિષ્ય? અમારે બીજું દ્રવ્ય શું? સમજાણું? પેલાને એમ કહે, તમારે આટલા દીકરા છે ને પેલો ખુશી થાય છે, પેલાને કહે તમારે શિષ્ય છે, તો પેલો ખુશી થાય. અમારે શિષ્ય? બાપુ! આત્માને શિષ્ય શું? ને આત્માને બીજી ચીજ શું? આહા...! સમજાય છે કાંઈ? એવી અલૌકિક વૃત્તિના ધરનારા તેને અહીંયાં જૈન દર્શનમાં સાધુપદ કહેવામાં આવે છે.

‘ક્યાં સુધી કહીએ?’ ‘ટોડરમલ્લજી’એ એનું અલૌકિક વૃત્તિમાંથી લૌકિકની સાથે આમ ગુલાંટ ખાઈને મેળવ્યું. જે શાસ્ત્રની રીત છે ને? અસ્તિ કહેવું હોય તો નાસ્તિથી (કહે) અને નાસ્તિ કહેવું હોય તો અસ્તિથી (કહે). એ ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ની રીત છે એ આ ‘ટોડરમલ્લજી’એ પકડી છે. આહા...! ‘મહા મુનીશ્વરોની રીત લોકોની રીતથી ઊલટા રૂપે હોય છે.’ પેલા સ્નાન કરે તો આ સ્નાન ન કરે, પેલા નિરાંતે રાતના સુવે ત્યારે આ આખી રાત જાગે. પાછળના રાતમાં એક પાછલી પ્હોરે જરીક થોડોક ભાગ પાછલી પ્હોરે થોડોક ... એક જ કરવટે, હોં! એક બાજુના પડખે, બસ! થોડીક લૌકિકની પ્રવૃત્તિથી મુનિઓની (ક્રિયા) તદ્દન ઊલટી જ બધી છે. સમજાણું કાંઈ? મુનિઓને બે કલાકની ઊંઘ ન હોય. સમજાણું કાંઈ?

મુનિદશા એટલે કે આમ છઠ્ઠું, સાતમું ગુણસ્થાને ઝુલે. ક્ષણમાં અપ્રમતના આનંદનો સ્વાદ લઈને ઉગ્રપણે વેદે છે. ક્ષણમાં કોઈ વિકલ્પ આમ સ્વાધ્યાય કરું કે... ઊંઘ પણ એને એક કલાકની એક ઊંઘ સળંગ હોતી નથી. એક કલાકની સળંગ ઊંઘ હોય એને મુનિપણું રહેતું નથી. ‘ન્યાલભાઈ’! એને તો... આહાહા...! તંદુરસ્ત-તન દુરસ્ત હોય તો... આત્માના અતીન્દ્રિયના સ્વાદ આગળ એને શરીરમાં શું છે એની ખબર પણ નથી પડતી કોઈ વાર. એવી જેની દશા અંદર હોય છે. સમજાણું કાંઈ?

ચારિત્ર એટલે શું...! આહાહા...! જે ચારિત્રવંતને ત્રિલોકના નાથ તીર્થંકરના ગણધરો જેને નમસ્કાર કરે. ધર્મરાજા સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ધર્મપિતા, એના ગણધર પુત્ર. ચાર જ્ઞાન, ચૌદ પૂર્વની રચના કરવાની જેને અંતર્મુહૂર્તમાં તાકાત છે. એવા સંતો ભગવાનના પુત્ર, ગણધરને સર્વજ્ઞ પુત્ર કહેવામાં આવે છે. એ પણ આવા મુનિ, એ દશા જેને આવી હોય એને એમ કહે નમસ્કાર... નમસ્કાર... નમસ્કાર...! મારો તારા ચરણકમળમાં નમસ્કાર! એવા મુનિપદને નમસ્કાર હોય. બાપુ! મુનિપદ એ સાંભળ્યું નથી, હોય તો ક્યાં પણ સાંભળ્યા નથી કેવા હોય. ‘મોહનભાઈ’! સમજાણું કાંઈ? ‘માંગીરામજી’!

મહા સંતો! જુઓ! ચારિત્ર આવું હોય એવી એને શ્રદ્ધા કરાવે છે. સમ્યગ્દર્શનમાં એ આવી જાય છે કે પુણ્ય-પાપના પરિણામ વિનાની ચારિત્રની દશા જે સંવર આવું હોય એવી એની પ્રતીતમાં આવી જાય છે, જ્ઞાનમાં આવી જાય છે પણ સ્થિરતામાં આવ્યું હોય એ કેવા જીવો હોય એનું અહીં વર્ણન કરે છે. સમજાણું કાંઈ? સમ્યગ્દષ્ટિને પ્રતીતમાં તો આવ્યું છે કે, આ આત્મા શુદ્ધ આનંદ છે, એમાં પુણ્યનો વિકલ્પ જે વ્રત આદિ ઉઠે એ પણ નથી અને એ સ્વરૂપમાં તદ્દન વીતરાગ પર્યાયપણે ઠરે તો ચારિત્ર કહેવાય એવું એને પ્રતીતમાં

આવી ગયું છે. સંવર અને નિર્જરાની પ્રતીત કરતાં એમાં એ પ્રતીત આવી ગઈ છે. સમજાણું કાંઈ? અને એટલી બધી શાંતિ મુનિને પ્રચુર સ્વસંવેદન આત્માના આનંદનું એટલું બધું વેદન આનંદનું હોય છે કે જેની આગળ એને દુનિયાના પરીષદનો ખ્યાલ પણ રહેતો નથી. સમજાણું? એ દુનિયાથી મુનિઓની રીત જ તદ્દન ઊલટી છે. લૌકિક વૃત્તિથી અલૌકિક જુદી છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

‘કેવી છે મુનીશ્વરોની પ્રવૃત્તિ? ‘કરમ્બિતાચારનિત્યનિરમિમુખા’ - પાપક્રિયા સહિતના આચારથી પરાઙ્મુખ છે.’ સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન તો છે પણ હિંસાના ને દુઃખ આદિના પરિણામ જે છે એ જેને સર્વથા છૂટી ગયા છે. પાપક્રિયા સહિતના અંદર પાપના પરિણામ, હોં! આચારથી પરાઙ્મુખ છે એ તો નાસ્તિથી વાત કરી. એની અસ્તિથી કરશે. ‘જેમ શ્રાવકનો આચાર પાપક્રિયાથી મિશ્રિત છે,...’ જુઓ! એની સાથે મેળવે છે. સમક્રિતી શ્રાવક સાચા હોય એને આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય નિર્મળાનંદ છે, પુણ્ય-પાપના રાગ રહિત મારું સ્વરૂપ છે એવું ભાન થયેલું હોય છે, એવી શ્રદ્ધા પણ અંદર થયેલી હોય છે પણ અંશે એને શ્રાવકને ત્યાગ વર્તે છે એથી એને પાપ મિશ્રિત પરિણામ હોય છે. પાપક્રિયાથી મિશ્રિત પરિણામ શ્રાવકને પંચમ ગુણસ્થાનમાં આત્મજ્ઞાન, દર્શન સહિત હોવા છતાં સર્વથા પાપની વિરતી તેને હોતી નથી.

‘તેમ મુનિશ્વરોના આચારમાં પાપનો મેળાપ નથી...’ સમજાણું કાંઈ? તદ્દન નિર્વિકલ્પ આનંદમાં ઝુલે છે. એને સર્વ વિરતિપણું છે—પાપથી બિલકુલ સર્વથા છૂટી ગયા છે. આહાહા...! અથવા કરંબિતની વ્યાખ્યા કરે છે. ‘કરંબિત એટલે કર્મજનિત ભાવમિશ્રિત જે આચરણ...’ એટલે રાગ છે ને પુણ્યનો કે પાપનો એના મિશ્રિત જે આચરણ તેનાથી તે મુનિ પરાઙ્મુખ છે. પહેલું પરાઙ્મુખ કહ્યું હતું ને એની વિશેષ વ્યાખ્યા કરે છે. હવે એની સામે અસ્તિ કહે છે.

‘કેવળ નિજસ્વરૂપને અનુભવે છે...’ એક કેવળ, કેવળ આનંદ, અતીન્દ્રિય આનંદ સ્વરૂપ તો દૃષ્ટિમાં, સમ્યગ્દર્શનમાં આવ્યું, થયું ત્યારથી આવ્યો. સમ્યગ્જ્ઞાન થયું ત્યારથી અતીન્દ્રિય, આ આનંદ અતીન્દ્રિય આનંદનો જ એકલો પટારો આત્મા છે, એવા અતીન્દ્રિય આનંદને, એકલા નિજ સ્વરૂપને, આનંદને જ અનુભવે છે. વિકલ્પ પુણ્યનો પણ જેને અનુભવમાં નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...!

પાપક્રિયાથી પરાઙ્મુખ છે એ તો નાસ્તિથી વાત કરી. અસ્તિ શું વર્તે છે ત્યાં? અતીન્દ્રિય આનંદનો ભંડાર પટારો પ્રભુ છે એને સમ્યગ્દર્શનમાં પ્રતીત તો આવી કે આનંદ અહીં છે. પુણ્ય-પાપના ભાવમાં પણ આનંદ નથી, પુણ્ય-પાપના બંધન થાય તેમાં આનંદ નથી અને તેના ફળની આ ધૂળ મળે એમાં આ આનંદ નથી એમ તો પ્રતીત પહેલી થઈ ગઈ છે. ‘બાબુભાઈ’!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- કાંઈ આવતું નથી, ધૂળ પણ ઉપયોગમાં આવતી નથી. શું આવે છે? ઘર ક્યાં એના બાપનું હતું? એ તો ધૂળના ઢગલા ઊભા થાય છે, પુદ્ગલના ઢગલા ઊભા થાય છે. સમ્યગ્દષ્ટિ એ ઢગલા મારા છે એમ અંતરમાં માનતો જ નથી. એને જો મારા માને તો મિથ્યાદષ્ટિ છે. સમજાણું કાંઈ? કથંચિત્ કેવા વળી?

ભગવાન આત્મા શુદ્ધાત્મામાં પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો મારા છે એમ માને તો તે મિથ્યાદષ્ટિ છે, એ જૈન નથી એને સમકિત નથી. કહો! પુણ્ય-પાપના ભાવ થાય એ મારા છે એમ માનતો નથી. એ તો વિકાર છે, વિકાર મારો હોય? હું તો નિર્મળાનંદ છું. ‘બાબુભાઈ’! બહુ ઝીણી વાત છે. એમાં કો’ક દિ’ સાંભળવા જાય એમાં સરખું ન આવે. પૂછ્યું હતું તો કીધું, કો’ક દિ’ જાઉં છું. એનું બધું ઢીલું બધું. કીધું રવિવારે, રવિવારે સદા જાતા હોય તો સરખું કહેવાય. એવું નહોતું. કહો! સમજાણું આમાં? ‘બાબુભાઈ’! આ તો બાપુ! પરિચય કરે તો સમજાય એવું છે. અત્યારે વાડા ચાલે છે એમાં આ વાત છે જ નહિ. ‘ન્યાલભાઈ’! આ તમારા બાપા બધેથી ફરી આવ્યા છે, હોં! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

કહે છે, સમ્યગ્દષ્ટિ (હોય) છતાં ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ... એ તો આવી ગયું, ૧૫મી ગાથામાં ન આવ્યું? જુઓ! ‘કર્મજનિત પર્યાયને આત્માપણે-પોતારૂપે જાણવું તેનું જ નામ વિપરીત શ્રદ્ધાન કહીએ છીએ.’ ૧૫મી ગાથાનો ભાવાર્થ. એ બધા પુણ્ય ને પાપ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, કામ, ક્રોધના પરિણામ એ તો કર્મજન્ય ઉપાધિનો ભાવ છે. એને આત્માના માનવા એનું નામ મિથ્યાદર્શન, અજ્ઞાન છે. આહાહા..! તો પછી એનાથી મને પુણ્ય બંધાશે, શુભભાવ મારો, મને પુણ્ય બંધાય છે ને તો એનાથી મને સગવડતા મળશે. એ બધા ભગવાન પાસે... બધી સગવડતા એ મારી છે ને મને થાય છે, (એ) માન્યતા જ મિથ્યાત્વ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એ માન્યતા ગઈ છે, અહીં તો કહે છે. સમ્યગ્દર્શન થતાં જ એ શ્રદ્ધા ટળી નાશ થઈ ગઈ છે પણ હજી અંદર આસક્તિ જે થોડી રહી છે એ આસક્તિ મારી છે એમ નથી અંદર, પણ આસક્તિ રહી છે તેથી તેને ચારિત્ર નથી. એ આસક્તિની અસ્થિરતા સ્વરૂપની લીનતા દ્વારા અંશે ટળે તેને શ્રાવક કહીએ અને વિશેષ પૂરી ટળે તેને મુનિ કહીએ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! છ ખંડના રાજ સમકિતીને હોય. ના, મને તો નથી, મારા નથી. મારા છે તે જુદા હોય નહિ ને જુદા છે મારા હોય નહિ.

મુમુક્ષુ :- એને ભોગવે ને મારા નથી?

ઉત્તર :- ભોગવતો, ભોગવતો જ નથી. કોણ કહે છે ભોગવે છે? અડતો જ નથી. આહાહા..! સમ્યગ્દષ્ટિ સ્વભાવને સ્પર્શી છે. એને ભલે આસક્તિ હોય છે પણ તે ખરેખર પરને અડતો નથી, દષ્ટિની અપેક્ષાએ તો આસક્તિને સ્પર્શતો નથી. સમજાણું કાંઈ? એવી દષ્ટિ અને જ્ઞાનપૂર્વક દશામાં ચારિત્રની દશા કહે છે, ‘કેવળ નિજ સ્વરૂપને અનુભવે છે.’

આમાં તો વ્રત પાળે છે, ફલાણુ કરે છે એ આવું નથી. એ તો વિકલ્પ વચ્ચે છે એનાથી બહાર જુદો પડીને ઠરે છે એનું નામ નિશ્ચયવ્રત છે. સમજાણું કાંઈ?

અલૌકિકી વૃત્તિની વ્યાખ્યા ચાલે છે. એ લોકોત્તર દશા છે આત્મામાં અતીન્દ્રિયના પાક ફાટ્યા છે. આહા...! ભગવાન આત્મા અસંખ્ય પ્રદેશી અનંત આનંદના પાકનું ખેતર છે. એમાં અંતર ભાન થયા પછી સ્વરૂપમાં લીનતામાં ખેડ કરે છે (તો) અતીન્દ્રિયના આનંદના ઉભરા જ્ઞાનીને આવે છે. એને ચારિત્ર કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? લોકોને આકર્ષે લાગે. અરે...! અમે મુનિ છીએ ને અમને મુનિ કહેતા નથી, અમને મુનિ કહેતા નથી. પણ મુનિ હોય નહિ ને મુનિ માને એ તો મિથ્યાદષ્ટિ છે. એને તો એમ છે, અમને માનતા નથી. પણ બાપુ! એ પ્રશ્ન જ તને શેનો ઉઠે છે? મુનિ હોય એને તો પોતાને આનંદનો સંતોષ છે એને દુનિયાની પડી જ નથી, દુનિયા કોણ વંદન કરે ને કોણ આદર કરે એની પડી નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? પણ એને એ પડી શેની હોય? બીજો વંદન કોણ કરે છે, કોણ નથી કરતો તારે વિકલ્પનું કામ શું છે પણ? તું તને આદર. ખલાસ થઈ ગયું, બીજાનું કામ શું છે તને? સમજાણું કાંઈ? કોને ખોટું લાગે? શું છે? ખોટું એટલે શું પણ? ઈ તો એને નથી આદર કરવાનો ભાવ એ તો એને કારણે નુકસાન છે, એમાં તને શું છે? સમજ્યા? એ નુકસાન શું છે? સમજાણું કાંઈ?

મુનિની વૃત્તિ નિજ સ્વરૂપ,... ચારિત્ર લેવું છે ને! સમ્યગ્દષ્ટિને નિજ સ્વરૂપની દષ્ટિ થઈ, નિજ સ્વરૂપનું જ્ઞાન થયું પણ નિજ સ્વરૂપની સ્થિરતાનો અનુભવ ઉગ્રપણે નથી, ઉગ્રપણે નથી. અહીં ચારિત્રની વ્યાખ્યા કરવી છે. મુનિને તો ઉગ્રપણે આનંદના લહેર, મજા માણે છે, અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ લે છે. આહા...! સમજાણું?

દૂધપાક ખવાય ગયો હોય ને પછી પેલા કડાઈએ ચોટેલો હોય ને પછી તાવેથા ઉખેડીને છોકરા ખાય. બહુ મીઠો લાગે એને. સમજાણું કાંઈ? એમ આત્મામાં આનંદ આમ ચોટેલો છે. એમાં અહીં આત્મા અંદરમાં એકાકાર ચોંટી જાય છે. આત્મ દ્રવ્ય છે ને? દ્રવ્ય છે. આનંદ છે એ ગુણ છે. એ ગુણ ચોંટેલો છે એટલે આત્મા સાથે એકાકાર થયેલો છે. એની દષ્ટિ ને જ્ઞાન તો થયું છે, હવે સમ્યગ્દર્શન ને સમ્યગ્જ્ઞાનમાં આનંદ થોડો તો આવ્યો હતો, સમ્યક્ચારિત્રમાં તો અંદરથી અતીન્દ્રિય આનંદના ઉભરા ફાટે છે, જેની પાસે ઇન્દ્રના ઇન્દ્રાસનો પણ તરણા, તરણા, ફોતરા, ઉકરડા સડેલા (લાગે છે), જોકે સમ્યગ્દષ્ટિને એમ છે.

આત્માનું ભાન થતાં સમ્યક્ અનુભવ થતાં ઇન્દ્રના ઇન્દ્રાસન સડેલા તરણા, સડેલા ઉકરડા લાગે. સડેલા ઉકરડા, હોં! ઉકરડા સમજો છો? ઢેર, કુડાકા ઢેર. અમારે કાઠિયાવાડમાં ઉકરડો ભાષા છે. સમજાણું કાંઈ? આત્મા વસ્તુ શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ, એને કર્મજનિત પુણ્ય-પાપના વિકલ્પોથી પાર અંતર દષ્ટિ પડતા આખી દુનિયાના વૈભવો સડેલા (ઉકરડા જેવા લાગે છે). અહીં તો ત્યાં સુધી કહ્યું નથી? ‘ચકવર્તી કી સંપદા ઇન્દ્ર સરીખા ભોગ, કાગવિટ

સમ માનત હૈ સમ્યગ્દષ્ટિ લોક.’ શું કીધું? ચક્રવર્તીની સંપદા! સોળ હજાર દેવ સેવા કરે, છન્નું હજાર રાણી અપ્સરા જેવી અને એવા એવા એને દીકરીઓ, જમાઈઓ, નવ નિધાન... એ સંપદા અને ઇન્દ્ર સરીખા ભોગ ‘કાગવિટ સમ માનત હૈ.’ ‘શાંતિભાઈ’! એ કાગડાની વિષ્ટા સમાન સમકિતી એને માને. આહાહા...! કાગડાની વિષ્ટા. કુતરાની વિષ્ટા તો ક્યાંક જરીક કામ પણ આવે. વેદ વાપરે. નામ ન પાડે. દવા કરે. સમજાણું? એમ કાગડાની વિષ્ટા. ‘ચક્રવર્તીની સંપદા ઇન્દ્ર સરીખા ભોગ, કાગવિટ સમ માનત હૈ સમ્યગ્દષ્ટિ લોક.’ આહાહા...! વિષ્ટા કીધી તો રાડ નાખી જાય. સમ્યગ્દષ્ટિ અરે...! બાપુ! એ વૈભવ એટલે શું? ઝેરના ઢગલા. કર્મના પ્રકાર બંધાયેલા એ બધા ઝેરના ઝાડ. એ પુણ્ય બંધાયેલા હોય ને એ ઝેરના ઝાડ (છે), એમાંથી ઝેર પાકે, એમાં કાંઈ આત્મા પાકે નહિ. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? ધૂળના ઢગલા એ તો ઝેરના (ઝાડ છે), એમાં આત્માને શું?

મુમુક્ષુ :- કામ આવે.

ઉત્તર :- કામ શેમાં આવે? રાગ માટે કામ આવે, મમતા માટે. સમજાણું કાંઈ? આહા...!

કહે છે કે, સમ્યક્-આત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદની મૂર્તિ છે એવી સમ્યગ્દષ્ટિ થતાં ગૃહસ્થાશ્રમમાં છ ખંડના રાજમાં ચક્રવર્તી પડ્યો તેને કાગડાની વિષ્ટા સમાન તે પદવીને જાણે છે. ‘બાબુભાઈ’! પેલો પાછો એમ કહે, મારે થોડી પેદાશ ને આને ઝાઝી પેદાશ, મારે બે લાખની પેદાશ, આને દસ લાખની બાર મહિનાની પેદાશ. હોળી છે ને પણ શું છે તારે? ‘શાંતિભાઈ’! ચડસાચડસી આ બધી હોળીની ચાલે છે. ઇ તો ચાલે છે.

ધર્મી, જેને આત્માની શ્રદ્ધા થઈ છે. આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર દરિયો છે. એમાં રાગની ગંધ નથી એવી એ ચીજ છે. પુણ્યના પરિણામની ગંધ નથી એવા આનંદની ગંધથી ભરેલો છે. આહાહા...! એવી જેને અંતરમાં, અનુભવમાં પ્રતીત શ્રદ્ધા થઈ એને આ જગતના ચક્રવર્તીના રાજ પણ કાગડાની વિષ્ટા જેવા લાગે. માખણ જેવા શરીર, ઇન્દ્રાણીઓ ઝેર જેવી લાગે. વિષ્ટા.. વિષ્ટા, કાગની વિષ્ટા. આહાહા...! સમજાણું? બન્ને ઉત્કૃષ્ટ વાત લીધી. ચક્રવર્તીની સંપદા, ઇન્દ્ર સરીખા ભોગ. દેવમાં ઇન્દ્ર અને અહીં ચક્રવર્તી. આહાહા...! પોતાને જરી શુભભાવ આવે એને પણ હિતકર માનતો નથી, તેને પણ ઝેર માને છે. નવા શુભભાવ થાય એને સમકિતી ઝેર માને છે તો એનું બંધન અને એના ફળ એને કેમ સારા માને? આહા...! સમજાણું કાંઈ?

‘તે માટે...’ હવે પેલો શબ્દ આવ્યો. ‘एकान्तविरति’ ‘एकान्तविरतिरूपा’. ત્રીજી લીટી. ‘એકાંત વિરતિરૂપા એટલે સર્વથા પાપક્રિયાના ત્યાગસ્વરૂપ છે...’ સમ્યગ્દષ્ટિને તો હજી રાગ હોય છે છતાં રાગને હિતકર માનતો નથી. મુનિને રાગ હોતો નથી, અહીં તો એમ કહેવા માગે છે. સર્વથા વિરતિરૂપ-બિલકુલ પાપની નિવૃત્તિ. એકલી પાપની નિવૃત્તિ એમ ન લીધું. ‘એક નિજસ્વભાવના અનુભવ વડે...’ એમ અસ્તિથી પાછી વાત લીધી. પાપની નિવૃત્તિ થઈ

છે પણ અહીં આનંદમાં પ્રવૃત્તિ થઈ છે.

‘એક નિજસ્વભાવના અનુભવ વડે...’ ભગવાન આત્માના સ્વાદ આડે... જેને એક ગળ્યા સાટા ઘીમાં હોહરેલા ખાતો હોય એને કોઈ આ જુવારના, રાતી જુવારના ફોતરાના રોટલા આપે (તો) કુચા લાગે એને. રાતી જુવારના, હોં! ધોળી જુવારના ફોતરામાં કહ હોય છે. રાતી જુવારના ફોતરામાં કહ ન હોય. આ તો અમારે અનુભવ પણ થયા હોય ને! રાતી જુવારનો રોટલો આવ્યો હતો. (સંવત) ૧૮૭૬ની વાત છે હોં! ૭૬. એક ફેરી ‘વિરમગામ’ ગયા હતા ત્યારે. હું અને ‘જીવણલાલ’ બે હતા. એનો સ્વાદ ન હોય, એના ફોતરાની તો વાત જ શી કરવી? ૧૮૭૬ માં ગયા હતા, ઘણા વર્ષ થઈ ગયા. ત્યારે ‘વઢવાણ’માં નહિ પેલા ડોસા આવ્યા હતા, ‘મોરબી’વાળા. ‘વિહલગઢ’ ‘વીરમગામ’ પાસે છે ને. ૧૮૭૬ માં સંઘ કર્યો હતો. તમને યાદ નથી. ૧૮૭૬ માં ‘મણીલાલ ડોસાભાઈ’ કાંપમાં આવ્યા હતા. ૧૮૭૬ની વાત છે, ઘણા વર્ષ થઈ ગયા, ૪૭ વર્ષ થઈ ગયા. ઊતર્યા હતા.

અહીં કહે છે, આહાહા...! ભાઈ! જેને આત્માનો ધર્મ સ્વભાવ છે એ પ્રતીતમાં, જ્ઞાનમાં આવ્યો એના સ્વભાવ આગળ દુનિયાના વિભાવ ને વિભાવના ફળ તો એને તુચ્છ લાગે છે. અહીં તો ધર્માત્મા મુનિ છે એની તો શું વાત કરવી! કહે છે. એને તો ‘એક નિજ સ્વભાવના અનુભવ વડે...’ આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર જ્યાં ઉછળે છે અંદર. વસ્તુ, વસ્તુ ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદના સ્વભાવથી ભરેલો પરિપૂર્ણ સાગર આત્મા છે. એની અંતરમાં દષ્ટિ, જ્ઞાન ને લીનતા દ્વારા, જે અનુભવ દ્વારા આનંદ વર્તે છે એને ‘પરદ્રવ્યોથી ઉદાસીન સ્વરૂપ છે.’ તેથી એ ‘સર્વથા પરદ્રવ્યોથી ઉદાસીન સ્વરૂપ છે.’ આ વડે ઉદાસીન છે એમ બે અસ્તિ કરી. નિજ સ્વરૂપના અનુભવ દ્વારા, આનંદની મસ્ત લહેર આગળ સર્વ પરદ્રવ્યોથી જેને અંતરમાં મુનિ દશાને ઉદાસ... ઉદાસ... ઉદાસ છે. સમજાય છે કાંઈ?

‘રત્નત્રયના ધારક મહામુનિઓની એવી પ્રવૃત્તિ છે.’ આ શું કહી વ્યાખ્યા? એ ઉપર ૧૬ (ગાથાનું) મથાળું હતું. ‘જે આ ઉપાયમાં લાગે છે તેમનું વર્ણન આગળ કરે છે.’ ૧૫મીમાં ત્રણ ઉપાય બતાવ્યા હતા-સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન ને સમ્યક્ચારિત્ર. આ ઉપાયમાં લાગે તેનું અહીં વર્ણન કર્યું છે. આ ઉપાયમાં પરિણામી રહ્યા છે તેનું શું સ્વરૂપ છે એમ વર્ણન કર્યું. સમજાણું કાંઈ?

જૈન એટલે જૈન થવું એ કાંઈ વાડામાં જન્મ્યો માટે જૈન નથી. જૈન એક ભિખારીમાં જન્મેલો હોય, ચંડાળમાં જન્મેલો હોય... સમજાય છે કાંઈ? પણ જેને સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ્યું એ ચંડાળ હોય તોપણ દેવને પૂજનીય છે. ‘રત્નકંડ શ્રાવકાચાર’માં આવ્યું છે. રાખે દબાયેલી અગ્નિ. શરીર જુઓ તો કાળુકુબડુ હોય, ભંગ્યાનો અવતાર હોય... સમજાય છે? પણ અંતરમાં આત્માનું ભાન છે, સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન છે, ચારિત્ર ભલે ન હોય, અંતરમાં આનંદ સ્વરૂપનું ભાન ને વેદન છે એવો એ ચંડાળ એનો ચંડાળનો એક બાળક આઠ વર્ષનો હોય, કાળુકુબડુ,

નાક બટકી ગયેલા, આંખ-કાન તૂટી ગયેલા (હોય), રોટલો પણ માંડ માંડ મળતો હોય પણ એ આનંદ માણતો હોય છે. ‘બાબુભાઈ’! આહાહા...! દેવ તેની સેવા કરે, આહા...! ધન્ય તારી વાત છે! આવે છે કે નહિ ‘છ ઢાળા’માં? ‘લેશ ન સંયમ પૈ સુરનાથ જજૈ હૈ’ આવે છે. ‘છ ઢાળા’માં આવે છે. સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને સંયમ ભલે ન હોય, ચારિત્ર ભલે ન હોય પણ આવું ભાન છે તેથી ઇન્દ્ર પણ પૂજે છે. એ ‘છ ઢાળા’માં આવે છે. ‘લેશ ન સંયમ...’ બધું મોઢે થોડું હોય? કહો! સમજાણું કાંઈ? આહાહા...!

ચકવર્તીનું છ ખંડનું રાજ, એમાં પડ્યો પણ જેને રાગ તે હું છું એવી માન્યતા છે તે ભિખારીમાં ભિખારી છે, એ રાંકો છે. પેલો ચંડાળને ઘરે અવતરેલું કાળુ શરીર, બોલવામાં એ..એ ભાષા હોય, એ તો જડની ક્રિયાઓ છે. ભગવાન આત્મા પુણ્ય-પાપના રાગથી રહિતનું અંતર ભાન થયું છે, કહે છે, ઇ બાદશાહ છે. અંતરના અનંત સ્વરૂપની લક્ષ્મીનો સ્વામી થઈ ગયો છે. આહા...! કહો! સમજાણું કાંઈ? અને આને છ ખંડના રાજ હોવા છતાં ભિખારી... ભિખારી... ભિખારી (છે).

આપણે શેઠિયાએ લખ્યું નથી? આવ્યું છે કે નહિ તમારે ઇ? આ ચોપડી આવી છે કે નહિ? ‘બાબુભાઈ’! ‘બાબુભાઈ’ કો’ક દિ’ નવરા થતા હોય એટલે ન આવી હોય. ‘સરદારશહેર’ના શેઠિયા છે ઇ લખે છે, જુઓ! નથી આવ્યું? પણ ઇ તો નવરા થાય ત્યારે આવે ને. કાઢો. પાનું કાઢીને બતાવવું જોઈએ ને! પાનું ૧૩. બીજી લીટી છે, જુઓ! ‘ગુણીજન સંભાળ કરી શકે, અન્ય તો અનુચર જાણજો જી, મારા જ્ઞાન’ આ ત્યારે બનાવ્યું હતું જ્યારે એમના દીકરાનો દીકરો અઢી વર્ષનો મરી ગયો. ‘સરદારશહેર’ ના શેઠિયા છે. જેને ચાલીસ વર્ષ પહેલા સાંઈઠ લાખ રૂપિયા એના મામા પાસે હતા. સાંઈઠ લાખ એને દેતા હતા પણ ન લીધા. શું કરવા છે? ચાલીસ વર્ષ પહેલાના સાંઈઠ લાખ, હોં! ‘બાબુભાઈ’! અત્યારનો તમારો રૂપિયો અઢી આના ને ત્રણ આના થઈ ગયો છે. પછી છોકરો મરી ગયો અઢી વર્ષનો, મોટું ઘર છે, ગૃહસ્થ માણસ છે, અત્યારે પાંચ-સાત લાખ રૂપિયા છે, આબરૂ મોટી. છોકરો મરી ગયો એટલે માણસો આવવા મંડ્યા. છોકરાની વહુને કહ્યું, કેમ દીકરી? દીકરી જ છે ને! અરે...! બાપુ! આપને ઘરે રોવાના હોય! છોકરાનું મડદુ પડ્યું છે અઢી વર્ષનું (ત્યારે) આ ગાયન બનાવ્યું. આપણે રોવે છે ને બાપું? મારા પેટ નથી કહેતા? મારા પેટ, મારા પેટ રોવે છે ને? એને ઠેકાણે ‘મારા જ્ઞાન’ ગોઠવ્યું છે. ‘હિન્દુસ્તાન’માં પણ એ ભાષા છે ત્યાં. આપણે નથી બાપુ રોવે? આ છોકરો મરી જાય, દીકરી મરી જાય (ત્યારે) મારા પેટ એમ બોલે છે ને છેલ્લું? છેલ્લો સરવાળો. એમ આ કહે છે, જુઓ!

‘ગુણીજન સંભાળ કરી શકે’ આ આત્માના અનંત આનંદને સંભાળે તે શેઠ છે. એ.. ‘શાંતિભાઈ’! ‘અન્ય તો અનુચર,...’ અનુચર એટલે ભિખારી. ‘જાણજો જી મારા જ્ઞાન.’ પેલા મારા પેટ કહે છે એને ઠેકાણે મારા જ્ઞાન ગોઠવ્યું. આ તેરમું ગાયન છે આમાં આખું,

૨૭૪

પુરુષાર્થસિદ્ધિ-ઉપાય પ્રવચન (ભાગ-૧)

આ તો એક લીટી બોલીએ છીએ, હોં! ‘અન્ય તો અનુચર જાણજો જ મારા જ્ઞાન,’ મારા જ્ઞાન એટલે હું તો જ્ઞાનમૂર્તિ છું, મારું તો જ્ઞાન છે. મારો છોકરો કેવો, શરીર કેવું ને રાગ કેવો? આહાહા...! ‘બાબુભાઈ’! છે ને? ‘ગુણીજન દુઃખસુખ કરે છે જ રાજ, આતમ સુખ જીતિયો જ, મારા જ્ઞાન’ હું આત્મા આનંદસ્વરૂપ છું, મારામાં આનંદ છે, મને દુઃખ છે જ ક્યાં? એ.. ‘શાંતિભાઈ’! ‘ગુણીજન અંતઃ પ્રભુ પદ ધ્યાય, ...’ પેલો છોકરો પડ્યો છે, મડદુ અઢી વર્ષનું, હોં! આંખમાં આંસુ નહિ, આંખ ભીની નહિ. એમાં રોવાય? એ તો આવે ને જાય, ચાલ્યા કરે. સમજાય છે? ગુણીજન અંતતત્ત્વ એ બાયુ બધી આ ગાય. ‘સિદ્ધસપદ મારા જ્ઞાન.’ હું તો જ્ઞાનમૂર્તિ છું. અમે તો અલ્પકાળમાં હવે સિદ્ધપદને પામવાના છીએ. આહાહા...! સમજાશું કાંઈ?

કહે છે, એમ આ રત્નત્રયના ધારક મહાસંતો સમ્યગ્દષ્ટિ પણ જ્યાં બહારની સંપદાને કાગની વિષ્ટા જેવી માને. એને પરમાં હોંશ નથી તો મુનિપદનું શું કહીએ! એ તો ચારિત્રના અનુભવમાં રમતા હોય છે. એને મુનિપદને ચારિત્રને ત્રણ ઉપાયમાં લાગેલા કહેવામાં આવે છે.

(શ્રીતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)